

ARAŞTIRMA MAKALESİ/ RESEARCH ARTICLE

MAKRO SOSYAL HİZMET ÇERÇEVESİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ

Yunus KARA¹

¹Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul.
yunus.kara@altinbas.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7812-5845

Geliş Tarihi/Received Date: 17/09/2019 **Kabul Tarihi/ Accepted Date:** 24/12/2019

Öz

İnsanların refahını artırmak için sosyal reformu ve sosyal adaleti teşvik etme ilgisi, yıllar boyunca sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir işlevi olmuştur. Tarihi olaylar, siyasi iklim, kültürel normlar ve ekonomik koşullar gibi toplumsal ölçekli durumların hem makro sosyal hizmet uygulamalarını hem de sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını etkilediğini ve değiştirdiğini söylemek mümkündür. Makro sosyal hizmet uygulaması, nüfus gruplarının analiz edilerek, sorun ve ihtiyaçlarının belirlenmesini ve bu kapsamda sosyal aksiyon alınmasını hedeflemektedir. Sivil toplum kuruluşları tam bu noktada, belirli nüfus ya da müracaatçı grupları ile çalışırken, sorunun analizini ve soruna dair toplumun bilinçlendirilmesi çerçevesinde sosyal aksiyonu kullanmaktadır. Bu makalede, nüfus gruplarının sorunlarına yönelik bilgi birikimi ve deneyim sunan sivil toplum kavramı açıklanarak, makro sosyal hizmet için önemi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makro Sosyal Hizmet, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Aksiyon, Sosyal Hizmet.

**THE IMPORTANCE OF NON-GOVERNMENT ORGANIZATIONS IN THE FRAMEWORK OF
MACRO SOCIAL WORK****Abstract**

The interest of social reform and promoting social justice has been an important function of social work practices over the years to improve people's welfare. It is possible to say that social-scale situations such as historical events, political climate, cultural norms and economic conditions both affect and change the workings of both macro-social services and civil society organizations. Macro social service application aims to analyze population groups, identify their problems and needs and take social action within this scope. At this point, non-governmental organizations, when working with specific population or client groups, use social action in the framework of the analysis of the problem and the awareness of the society about the problem. In this article, the importance of the concept of civil society, which provides knowledge and experience to the problems of population groups, will be discussed.

Keywords: Macro Social Work, Civil Society, Non-government Organizations, Social Action, Social Work.

1. GİRİŞ

Sosyal hizmet mesleği, insan çeşitliliğini destekleyen ve sosyal baskıyı ve adaletsizliği ortadan kaldıran, insani hizmet yaklaşımlarını geliştirmeye yönelik uygulamalar gerçekleştiren bir meslek olma özelliğini taşımaktadır. Bununla ilgili olarak birçok uygulama ortamı, yaş, cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi, cinsel yönelim, etnik köken, kültür, ırk, dini ve manevi inançlar, yetenek ve sosyal sınıf ile ilgili konuları içeren farklı müracaatçı kesimlerine hizmet vermektedir. Sosyal hizmet disiplini ve dolayısıyla uygulaması, güçlendirme yaklaşımı ile birlikte hem müracaatçıların kişisel anlamda güçlendirilmesi hem de çevresel kaynakların geliştirilmesini teşvik eden stratejilere odaklanarak ekolojik bakış açısını yansıtması gerekmektedir (Zengin ve Çalış, 2017).

Uygulamalı bir meslek ve akademik bir disiplin olan sosyal hizmet, sistem ve müracaatçılar arasındaki ilişkiyel yönü vurgulamak, uygulamaya bütünsel ve eklektik bir bakış açısıyla bakmak ve toplum ile bireyler arasında köprü olmak gibi daha geniş bir şekilde karakterize edilir (Hutchinson ve Oltedal, 2006). Ek olarak, sosyal hizmet, önceden tanımlanmış koşullar altında gerçekleşen, uygulama odaklı ve eylem gerektiren bir meslektir, yani sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını belirli bir siyasi ve örgütsel bağlamda uygulamaları da gerekmektedir (Eskelinen, Olesen ve Caswell, 2008).

Sosyal hizmet konusundaki literatür, sosyal hizmetin amacının, insanların ihtiyaçları ile bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların sağlanması arasındaki tutarsızlıklarla başa çıkmak olduğunu ortaya koymaktadır (Mackay ve Zufferey, 2015; Reisch ve Garvin, 2016). Bir başka deyişle, sosyal hizmet, bireylere yardım etme ve sosyal hareketliliği artırmak için sosyal sorunları hafifletme arzusunu bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda, sosyal hizmetin amacı, sosyal adalet, onur, saygı, dürüstlük ve yeterlilik gibi değerleri vurgulayarak, disiplini diğer yardımcı mesleklerden ayırarak evrensel bir temel niteliği vurgulamasıdır. Bu değerler, uygulamanın temeli olmakla birlikte, farklı düzeylerde (mikro-mezzo-makro) gerçekleşen müdahaleler için bir araç olma özelliğini taşımaktadır.

Mikro düzeyde, birey ve ailelerle çalışılmaktadır ve bireyin yaşadığı psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Mezzo düzeyde, gruplarla çalışma esastır ve terapötik etkinlikler aracılığıyla grupların çevreleriyle uyumlarının sağlanması, var olan sorunların çözümlenmesi hedeflenmektedir. Makro düzeyde ise topluluk ve toplumlarla çalışılır ve genel olarak toplumun kalkınması, sosyal sorunların çözümlenmesi ve destekleyici, duyarlı, güçlendirici bir çevrenin yaratılması sosyal hizmet uzmanlarının hedefidir. Bu düzeyde, sosyal hizmet uzmanı çalıştığı toplumda yerel önderleri, gönüllü çabalarını, sivil toplum örgütlerini, toplumda karar verici organları, devlet ya da hükümetin var olan sorunlara nasıl yaklaştığını gözlemler. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal ve ekonomik adaleti sağlama, insanlar için fırsatları ve kaynakları geliştirme, insan hayatındaki gündelik şartları iyileştirmek gibi misyonları, doğasında farklı sesleri barındıran, devlete karşı toplum ihtiyaçları için baskı unsuru oluşturan, dayanışmacı ve savunmacı bir anlayışa sahip olan sivil toplum örgütleri ile de örtüşmektedir. Hem sosyal hizmet alanında hem de sivil toplum alanında savunuculuk anlayışı çerçevesinde çeşitli sosyal politikalarla bireylere, gruplara ve topluma yarar sağlanabilmesi mümkündür. Bu çalışmada, ortak bir zeminde hareket eden sosyal hizmetin ve sivil toplum örgütlerinin birbiri ile olan ilişkisi toplum boyutunda incelenerek toplum için nasıl bir yarar sağladığı değerlendirilecektir.

1.1. Kavram Olarak Makro Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bireyler, gruplar ve toplumlar düzeyinde var olan sorunları analiz ederek, sosyo-kültürel değişimi kolaylaştırmak için insani gelişim, davranış ve sosyal sistem teorilerini kullanır (Azeez, 2013). Bununla beraber, birey, grup ve toplum gibi farklı düzeylerde çalışmak ve bu seviyeleri birbirinden ayırt etmek aynı zamanda da birbirlerini etkilediğini unutmamak gerekir (Rothman ve Mizrahi, 2014). Toplum; müracaatçıların, sosyal hizmet uzmanlarının ve içinde çalışılan kurumun çevresidir. Sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar, içinde buldukları toplumdaki etkilenirler. Toplum, aynı zamanda sosyal hizmet müdahalesinin hedefidir. Toplum sosyal bir sistemdir ve toplumun da birey, aile, grup olarak sıralanabilecek unsurları vardır. Sosyal hizmetin temellerinin atıldığı Amerika ve İngiltere literatürü de incelendiğinde sosyal hizmet modellerinin uygulama seviyelerinin farklılık gösterdiği, bireysel vaka çalışması, grup çalışması ve toplumla çalışma şeklinde üç yönlü bir müdahalenin kullanıldığı görülmektedir (Bergmark ve Lundström, 2007).

Mikro düzey (bireysel), sosyal hizmet uygulamalarının en yaygın seviyesidir. Psikodinamik teoriye dayanan ve bireyin yaşadığı psikolojik ve sosyal sorunları hafifletmeye çalışmakla karakterizedir. Genel amaç, müracaatçıları kendine daha yeterli, psikolojik olarak daha güçlü ve dışarıdan gelen yardımlara daha az bağımlı hale getirmektir. Tipik olarak, bireysel vaka çalışması, sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçı arasındaki gizliliğe dayanan ilişkiye odaklanan klinik bir yaklaşımı içerir (Schwartz, 2006). Mezzo düzey (grup çalışması), akranlarla çevrili daha samimi bir ortamda insanları bir araya getirir. İnsanlar yeni beceriler öğrenmek, var olan sorunlarla yüzleşmek için yardım aramak, kolektif eylemler düzenlemek için bir araya gelmişlerdir (Schwartz, 2006). Grup çalışması hem tedavi hem de daha pratik görevler açısından öğrenmeyi ve deneyimlemeyi iyi bir araç haline getiren etkinlikler aracılığıyla entelektüel, duygusal ve sosyal gelişimi kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Azeez, 2013). Grup çalışması, kişilerin bilinçlilik halini geliştirmenin ve müracaatçıların sürece dahil olduğu ve benzer durumlarda başkalarıyla özdeşleşebileceği ve böylece birbirlerini destekleyerek öz yeterlilik duygusunu arttırmanın etkili bir yolu olarak görülür (Turner ve Maschi, 2015). Bu şekilde, grup çalışması bireysel sorunların çözülmesine yardımcı olabilir, psiko-sosyal sorunları hafifletebilir ve güçlenme duygusunu geliştirebilir. Makro düzey (toplum seviyesinde çalışma), bireysel vaka çalışmalarından ziyade sosyal problemlerle ilgilenir. Bu çalışma düzeyi, toplumsal ve yasal eylemleri, kaynakların geliştirilmesi ve dağıtımı, gruplar arası iş birliği ve topluluk sorunlarının önlenmesi gibi konuları ele alan topluluk örgütlenmesi ve sosyal reform üzerine odaklanmaktadır (Keçeci, 2017; Schwartz, 2006).

Makro, geniş ölçekli veya büyük anlamına gelir. Sosyal hizmette, büyük resmi görmeyi, özellikle sosyo-ekonomik ortamdaki daha büyük sistemlere müdahale etme yeteneğini ifade eder (Long, Tice ve Morrison, 2006; Weil, Gamble ve Ohmer, 2013). Makro sosyal hizmet uygulaması, örgüt, topluluk ve toplum düzeyindeki insanlar için fırsatları güçlendirmek ve maksimize etmek için müracaatçılarla iş birliğini içermektedir. Aslında, birçok sosyal hizmet uzmanı, sosyal hizmeti diğer yardımcı mesleklerden ayıran özelliğinin; müracaatçılar için büyük sosyal sorunlara verilen dikkatin makro düzeyde olduğunu iddia eder (Glisson, 1994; Reisch, 2016). Makro düzeyde çalışma; çevre, topluluk ve toplumda değişim ve gelişim yaratmayı hedefler. Çevreyi organize etme, kalkınma planlaması yapma, bölgesel gelişmeye katkıda bulunma, halk eğitimi gibi uygulamalar bu düzey içinde ele alınır (Burghardt, 2013; Cnann ve Boehm, 2012; Thyer, 2008). Makro sosyal hizmet kavramı, toplumla çalışmanın yanı sıra örgütlerle çalışma ve sosyal politika üretim süreçlerini de içeren bir yapıya sahiptir. Demokratik süreçlere katılımı güçlendirmeyi, insani hizmetleri yeniden

şekillendirmeyi, ihtiyaçlarını karşılamaları için gruplara ve topluluklara yardım etmeyi ve sosyal adaleti gerçekleştirmek amacıyla örgütlenme çalışmaları yapmayı amaçlamaktadır (Duyan, 2010; Mizrahi, 2015; Yıldırım ve Şahin, 2019). Toplumla çalışma sadece sosyal yardım sunmayı veya müracaatçılara birtakım sosyal hizmetler sağlamayı hedeflemez. Toplumla çalışmanın asıl amacı, toplumların kendi sorunlarıyla baş edebilecek kapasiteye erişmeleri için güçlendirilmeleridir. Makro sosyal hizmet, topluluklar, kuruluşlar ve sosyal politika kurumları ile birlikte çalışmayı kapsayan, bireylere, gruplara, toplumlara etki eden politikaların, sosyal çevrenin ve problemlerin değişimi için yapılan düzenleme ve planlamaları içeren politika yürütme, kurum ve program yönetimi, topluluk örgütlenmesi ile ilgili bilgi ve becerileri içerir (Karadağ, 2015; Lendwith, 2011; Netting, Kettner, McMurty ve Thomas, 2011).

Tarihsel olarak, makro sosyal hizmet uygulamalarını tanımlamak için kullanılan başka bir terim dolaylı çalışmadır. Her ne kadar bu terim daha az popüler hale gelse de dolaylı kelimesi, sosyal hizmetin çevresel değişikliklere ve sosyal sorunların hafifletilmesine olan bağlılığına referans olarak yıllarca kullanılmıştır. Doğrudan uygulama, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarla yüz yüze temas kurmayı, onları desteklemeyi veya güçlendirmeyi amaçlarken; dolaylı uygulama, çevreyi ve sosyal refah sistemini içeren değişim çabalarının temelini oluşturur (Pierce, 1989).

Mary Richmond, sıklıkla sosyal hizmetin seçkin kurucularından biri olarak tanımlanır. Richmond, Sosyal Teşhis kitabında, sosyal hizmetin daha kapsamlı bir sorgulama ve müdahale yöntemini savunmuştur. Bu yaklaşımında, çeşitli insan ilişki biçimlerinin analizine, sosyal durumun ve çevrenin dikkate alınmasına, sosyal kurumlarla ilgili araştırmalara ve ekonomik koşulların ve yerel toplulukların gelişmesine atıfta bulunmuştur (Richmond, 1917). Bunlarla birlikte bireylerin ve ailelerin var olan iyilik hallerinin güçlendirilmesinin yanı sıra toplulukların ve toplumun güçlendirilmesini, toplumsal bir reformun gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Mary Richmond'ın liderlerinden biri olduğu COS (Charity Organization Society) hareketi, yardım için başvuran yoksul bireylerin dikkatlice araştırılması gerektiğini düşünerek, her vaka için kayıt tutmuş ve merkezi bir kayıt sistemi oluşturmuştur (Suppes ve Wells, 2003). Bu yazılı kayıtlar sosyal değişim ve reform için savunuculukta kullanılmak üzere önemli dokümantasyon kaynakları haline gelmiş, toplum refahının sağlanmasına yönelik gerçekleştirilen ilk adımlardan biri olmuştur.

Yoğun sanayileşme ve büyük göç ile karakterize edilen 1900'den 1920'ye kadar olan dönem, sosyal hizmetlerin yeniden düşünülmesi ve yapılandırılması için belirleyici bir dönemdir. Amerika'da, 1889'da Jane Addams tarafından kentin yoksul semtlerindeki koşulları düzeltmek için kurulan Hull House, geniş kentsel alanlarda yerleşim evi (settlement house) için bir model haline gelmiştir. En fakir mahallelerde geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmanın yanı sıra, yerleşim evleri tek bir coğrafi bölgedeki sosyal ve ekonomik sorunların bütünlüğüne odaklanmıştır (Haynes ve Holmes, 1994). Yerleşim evleri, mahalle evleri veya toplum merkezleridir. Yerel halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra, genellikle eğlence, eğitim ve topluluk programları da sağlamışlardır. Makro bir bakış açısına göre, yerleşim evleri insanların buluşmaları, fikirlerini ifade etmeleri, kaygılarını paylaşmaları ve güçlü yönlerini keşfetmeleri için bir yer olmuştur. Grup çalışmasının kökenlerinin yerleşim merkezlerine kadar gittiğini söylemek mümkündür ve burada gerçekleşen grup toplantıları yalnızca insanları eğitmek ve tedavi etmek için bir araç değil aynı zamanda toplum temelli ihtiyaçları araştırmak için bir fırsat sağlamaktadır. Yerleşim evlerinde bireylerin, ailelerin, gönüllülerin ve sosyal hizmet uzmanlarının bir araya gelip etkileşime girmeleri, toplum katılımını

ve entegrasyonunu güçlendirmeye yönelik çabaları tanımlamak için sosyal hizmette kullanılan bir terim olan topluluk örgütlenmesinin doğuşunu oluşturmuştur (Reynolds, 2015). 1930'larda ve 1940'larda, sosyal ve çevresel koşulların tarihsel olarak sosyal hizmet uygulamalarını şekillendirmeye yardımcı olduğu göz önüne alındığında, 1929'daki borsa çöküşü ve ardından gelen Büyük Buhran, sosyal hizmet uzmanları da dahil olmak üzere çoğu insanın yaşamını değiştirmiştir. Ekonomik kriz ve yoğun işsizlik, sosyal hizmet için yeni bir dönemi başlatmış, toplumsal bir eylem planının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Kamu politikalarının, hukuksal mevzuatın ve sosyal programların değişmesine yönelik çabalarda birçok sosyal hizmet uzmanı görev almış, özellikle çocuklara ve ailelere yönelik sosyal güvenlik yasaları yürürlüğe konmuştur. Sosyal sigorta, kamu yardımları ve çeşitli sağlık ve refah hizmetlerinin sunumunda sosyal hizmet uzmanları görev almıştır. Ulusal ve yerel programların çoğalmasının bir sonucu olarak, sosyal hizmet uzmanları, sosyal planlama ve sosyal araştırma olarak adlandırılabilir alana yoğun bir şekilde dahil olmuştur. 1980'li yıllarda ise birçok ülkede, uygun fiyatlı çocuk bakımı, çocuk ve aile ödenekleri gibi konular gündeme gelmeye başlamış, makro sosyal hizmet uygulamalarını içeren bu çabalar, sosyal hizmet uzmanlarının politik aktivizmin önemini tartışmaya açmalarını sağlamıştır. Yine bu yıllarda, sosyal hizmet uzmanlarının siyasi alana katılımı ve lobicilik faaliyetleri toplumsal refah için önemli bir noktada olarak, makro uygulama için farklı bir çerçeve sunmuştur. Günümüze bakıldığında ise, ekonomik krizlerin (depresyon, işsizlik, borsa başarısızlığı), demografik değişikliklerin (nüfus değişimleri, aile kompozisyonu, göç) ve uluslararası tehditlerin (savaş ve terör) toplumları etkileme potansiyeli çok yüksektir. Bu tür toplumsal hareketler için sosyal hizmet uzmanlarının, yapısal değişikliği teşvik eden yasaları, politikaları ve programları geliştirmek için çaba harcaması, büyük ölçekli sosyal değişim ve sosyal refah ile ilgili olarak makro sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirmesi ön plana çıkmıştır.

1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerde eğitim almış birçok sosyal hizmet uzmanı için makro uygulama sosyal yardımlaşma (Perlman, 1957), çevre çalışmaları (Hollis, 1972), örgütlenme ve topluluklarla inovasyon ve değişim (Rothman, Erlich ve Teresa, 1976), sosyal refah yönetimi ve araştırması (Roberts ve Northen, 1976) gibi durumları ifade etmek için kullanılmıştır. Rothman (1964, 1974, 1995), büyük çaplı değişim için sosyal hizmet mesleğine; yerel gelişim, sosyal planlama ve sosyal aksiyon kavramlarını dahil etmiştir. Weil (1996) tarafından özetlendiği üzere, yerel gelişim toplum kapasitesinin artırılmasına ve toplum temelli sorunları belirleme ve çözüme vatandaşların katılımındaki rolüne odaklanmaktadır. Sosyal planlama, toplum sorunlarıyla mücadeleye yönelik rasyonel bir problem çözme stratejisinin kullanılması anlamına gelir. Sosyal hizmet uzmanları, bilgi ve becerilerini değerlendirerek ve geliştirerek, toplumdaki sorunlara yönelik mantıksal adımları ve araçları belirlemek için müracaatçılarıyla birlikte hareket ederler. Sosyal aksiyon, sosyal hizmet uzmanlarının ve hizmete erişim sağlayan müracaatçıların güç ilişkileriyle yüzleşmesi ve topluluklardaki önemli sosyal kurumların yapısını ve işlevini değiştirmek için kullandığı yetenekleri ifade eder.

Meenaghan, Washington ve Ryan (1982), makro pratiği insani hizmet sistemlerinde geniş bir değişim, dinamikleri düzenleme ve bu sistemlerin faaliyetlerinin değerlendirilmesi, planlanması, organize edilmesi ve uygulanması şeklinde ifade etmişlerdir. Bir başka tanımlamada, makro sosyal hizmet uygulamaları, örgütlere, topluluklara ve insan gruplarına müdahale etme olarak belirtilmektedir (Meenaghan ve Gibbons, 2000).

Sosyal hizmet mesleğinde önemli bir yaklaşım olan güçlendirme, gerçekleştirilen uygulamaların ve müdahalelerin müracaatçı temelli "makro" değişim için anahtar bir terimdir. Genel olarak, güçlendirme,

müracaatçıların kendi mücadelelerini, güçlü yönlerini ve geleceklerini tanımlama ve belirleme konusunda merkezi ve doğrudan katılımını ifade eder (Delgado, 2000; Miley, O'Melia ve DuBois, 2001). Güçlendirme aynı zamanda özgürlüğü içerir ve müracaatçılar, sosyal değişim için kendi yeteneklerini ve becerilerini kullanarak, kendi yaşamlarını belirleme hakkı çerçevesinde öz farkındalık mekanizmalarını oluşturmuş olurlar. Güçlendirme yaklaşımı, sosyal ve ekonomik adaletin geliştirilmesini de vurgulamaktadır. Aslında, sosyal hizmet uygulamalarının ana hedefi, müracaatçıların kaynakları güvenceye alma ve yaşamlarını zenginleştirme yollarını keşfetmelerine ve bulma yollarına yardım etmeyi içerir. Sosyal ve ekonomik adalet aynı zamanda müracaatçıların karar alma süreçlerinde paydaş olmalarını güçlendirmeyi de içerir. Görülebildiği gibi, makro terimi hem genel hem de özel ve çeşitli çağrışımına sahiptir. Makro uygulamayı öncelikle topluluk örgütlenmesi açısından kavramsallaştırmak sınırlayıcı olabilir ve makro sosyal hizmet pratiği daha belirgin, daha yüksek seviyeli sosyal sistemlerin, organizasyonların, toplulukların ve toplumların güçlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanları, makro pratiği, yürüttükleri roller veya yerine getirdikleri işlevler bağlamında da tanımlama eğilimindedir.

1.2. Kavram Olarak Sivil Toplum

Toplum, sürekli büyüyen ve çeşitlenen bireylerden oluşan bir sistemdir. Toplumun iyilik halinin devamı, devletin görevidir ve bunu kendi kuruluşlarıyla sağlaması mümkündür ancak tam anlamıyla gerçekleştirebilmesi zordur. Sivil toplum örgütleri tam bu noktada, devlet tarafından tek başına karşılanamayan ürün ya da hizmetlerin toplum yararına kullanılması için kurulmuşlardır. Sivil toplumun temelini genel olarak vatandaşlık, kamusalılık, gönüllülük, demokrasi, özerklik, insan hakları ve hoşgörü gibi unsurlar oluşturmaktadır (Cengiz, Küçükural, Tol ve Akşit, 2005; Ngaka, Graham, Masaazi ve Anyandru, 2016).

Fransızca-Latince kökenli olan sivil toplum kavramı, kökeninde "medenilik", "askeri olmayan", "doğadan uygarlığa geçiş", "şehir adabı" gibi anlamları barındırmakta, günümüzde ise bir gereksinim olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade etmektedir (Abay, 2004; Arslan, 2001; Karadağ, 2015; Mardin, 2008). Sivil toplumun tarihini Batı Avrupa'ya özgü bir gelişme olarak 12. ve 13. yüzyıllara kadar götürmek mümkündür (Çaha, 1994; Keyman, 2004; Ünal, 2018). Ortaçağ'da kentlerin doğuşu ile birlikte burjuvazinin ortaya çıkması sivil toplumun oluşumuna zemin hazırlayarak, üretimin artması, kentlerin özerkleşmesi, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kamuoyunun oluşması, ekonomik ve siyasal hakların gündeme taşınması gibi durumlar sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuştur (Doğan, 2002). Avrupa'da kentlerin oluşumu ile birlikte ekonomik sektördeki canlanmalar burjuvazinin güçlenmesine, devletten özerk olarak yapılanma girişimlerine neden olmuştur. Burjuvazinin bu girişimleri ve kendine alan açma çabaları mevcut iktidar anlayışlarına bir engel oluşturduğundan, sivil toplumun ortaya çıkışı kaçınılmaz hale gelmiştir. Böylece, sivil toplum kavramı, birey ve grupların siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini kazanması yönünde girişimlerde bulunan, devletten ayrı bir güç anlamında yeniden tanımlanmıştır (Hira ve Şan, 2007; Tortajada, 2016). Sivil toplum kavramı, Avrupa'da 18. yüzyılda, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklamak ve modern toplumu tanımlamak için yeniden gündeme gelmiştir. Modern toplumla eş anlamlı olarak kullanılan sivil toplumun, demokrasiye katkısının yanı sıra modern birey kimliği ile olan ilişkisine de vurgu yapılmıştır (Keyman, 2004). Öte yandan 1945 yılından itibaren etkisi artan insan hakları, feminizm, gençlik ve çevreci hareketler, küreselleşme, rejim değişiklikleri gibi etkileşim süreçleri de sivil toplumun gelişmesini ve gündemde kalmasını sağlamıştır. Son yıllarda ise sivil toplumun, birçok ülkede,

küreselleşme ile ulus devletin girdiği krizlerin aşılması noktasında katılımcı demokrasinin bir aracı olduğu görülmektedir (Çetin, 2018; Zihnioğlu, 2013). Ayrıca sosyal refahın sağlanması, ekonomik koşulların yeniden düzenlenmesi ve bireylerin hak ve özgürlüklerine vurgu yapılması noktasında sivil toplumun etkililiğine de vurgu yapılmaktadır.

Sivil toplum, devletin ve toplumun dışında olarak politik değerlendirme gerçekleştiren bir mekanizma özelliğini taşımaktadır (Denli, 2018; Gözübüyük, 2010; Tuncel, 2005). Giddens ve Sutton (2014) ise sivil toplumu, devletten bağımsız olarak yurttaşlar tarafından kurulan organizasyonlardan, kulüplerden, gönüllü kuruluşlardan ve bunların tümünün ördüğü ağlardan oluşan sosyal alan olarak tanımlamaktadırlar. Sivil toplum kavramı özellikle yakın dönemde toplum ve devlet olguları bağlamında anlamlandırılmış ve çoğunlukla baskıcı, otoriter yapı ile mücadele eden bir olgu olarak kullanılmıştır. Kavramın sınırları ve var olma alanı, nesnesi olduğu öznelerle göre değişiklik göstermiş ve pek çok sosyal platformda tartışılmıştır. Bir ülkede etkili bir sivil toplumdaki söz edilebilmesi için o ülkede kültürel çeşitliliğin bulunması, toplumsal aktörlerin herhangi bir baskıya ya da ayrımcılığa uğramaması, devletin resmi bir kültür, din, dil, ideoloji ve değer politikasının bulunmaması ve toplumsal açıdan, bireylerin dernek, sendika vd. grup temelinde örgütlenmesi gerekir (Akatay ve Harman, 2014; Kars, 2002; Ulaş, 2013; Yıldırım, 2003).

Sivil toplumun, sosyal grupların güçlendirilmesi, devletin yönlendirilmelerinden uzak kalabilmesi yönünden özerk bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bununla beraber sivil toplum, grupların birbirleriyle etkileşime girmeleri, uzlaşmaları bakımından çoğulcu bir özelliği de bünyesinde barındırır. Siyasal katılımın ve politika üretiminin sağlanması noktasında kritik bir noktada durabilen sivil toplum, gönüllü birlikteliği aracılığıyla toplumsal örgütlenmeyi de desteklemektedir. Sivil toplum, devletten bağımsız bir yapı olup, bireylerin, grupların ve toplulukların devlet tarafından temsil edilmeyen ortak çıkarlarını savunur (Dağdöğen, 2019; Erdoğan, 2005; Tumay ve Okatan, 2015; Yıldız, 2007).

Sivil alanda faaliyet yürüten kurum ya da örgütlemelere ise sivil toplum kuruluşları adı verilmektedir. Sivil toplum kuruluşları kavramının İngilizcedeki karşılığı ise hükümete dâhil olmayan ve kişiler tarafından oluşturulan hükümet dışı örgütler anlamındaki NGOs (non-government organizations) ve buna benzer terimlerle (non-profit organizations, voluntary organizations, civil society organizations, community-based organizations, non-state actors) ifade edilmektedir (Eroğlu, 2006; Lewis, 2010; Piotrowicz ve Cianciara, 2013; Yanacopoulos, 2008). Sivil toplum kuruluşları kâr amacı gütmeyen, topluma hizmeti hedefleyen, mal yerine hizmet üreten, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, devletten bağımsız hareket edebilen bir örgütlenme türü şeklinde ifade edilmektedir (Doğan, 2013; Karataş, 2019). Sivil toplum kuruluşlarını örgütlenme biçimleri bakımından üç gruba ayırmak mümkündür. Bu ayırım gönüllülük temelinde (dernekler, vakıflar, öğrenci birlikleri, platformlar, yurttaş girişimleri) kamu kurumu temelinde (sendikalar, konfederasyonlar, meslek odaları, ticaret odaları) ve diğer örgütlenme biçimleri (yerel birlikler ve kooperatifler, siyasi partiler, spor kulüpleri) olarak gruplandırılabilir (Denli, 2018; Sabuncuoğlu, 2013; Şahin ve Öztürk, 2008; Yatkın, 2013).

Sivil toplum kuruluşları toplumun birlik, beraberliği, dayanışma ve yardımlaşma özelliklerinin gelişmesine çok önemli katkılar sunmaktadır. Toplumun farklı kesimleri arasında olumlu bir bağ kurulmasına da ön ayak olurlar. Sivil toplum kuruluşları, sosyal refah için çalışan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Genel olarak, sivil toplum kuruluşları, sivil toplum geçmişini temsil eden, ortak çıkar için bir araya gelen, toplumdaki insanların belirli sorunlarını ifade eden bir grup insan anlamına gelmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının

rollerini; hedef alanı ve hedef grubu tanımlamak, var olan sorunları belirlenmek ve ifade etmek, kaynakların doğru kullanımını teşvik etmek, sosyal refahın gerçekleşmesi için çalışmak, kriz anlarında çalışabilme potansiyeline sahip olmak, devletin eksik kaldığı durumlara destek olmak şeklinde tanımlamak mümkündür (Alimoğlu, 2019; Gümüş, 2014; Karataş, 2019; Ünal, 2018). Sivil toplum kuruluşlarının, çalışanlarının mesleki beceri ve tekniklerini geliştirmek, toplumsal denetimin ve eğitimin kolaylaştırmak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında aktif rol almak, demokrasiyi ve iyi yönetimi teşvik etmek, sosyal çatışmaları çözmede rol almak, insan haklarının korunmasını sağlamak, sosyal, ekonomik, çevresel ve diğer sorunlarla ilgili farkındalık yaratarak, tartışma platformlarına katılmak, sürdürülebilir kalkınma için fayda sağlamak ve insanların var olan iyilik halini güçlendirmek gibi kritik önemlere de sahiptir.

1.3. Makro Sosyal Hizmet ve Sivil Toplum Kuruluşları

Devletin, vatandaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getiremediği noktada önemli bir yardım sağlayan sivil toplum kuruluşları, sosyal hizmet sunumunda da bir araç haline gelmiştir. Özellikle Avrupa'da sivil toplum kuruluşları, kapsamlı sosyal hizmet sunumu gerçekleştirerek, bu hizmet sunumuna geniş halk kitlelerinin gönüllü katılımını da sağlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının hak temelli bir anlayışla gerçekleştirdikleri sosyal hizmet faaliyetleri, bireyleri güçlendirerek, toplum bazında önemli değişimler yaratmaktadır. Hak temelli bir yaklaşım, tüm vatandaşlara eşit hizmet sunumunu gerektirir ve böylece sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir noktada durur.

Sivil toplum kuruluşlarının dezavantajlı gruplarla çalışma olasılığı bulunmaktadır ve dezavantajlı grupların ihtiyaç ve sorunlarının belirlenmesinde sivil toplum kuruluşları kritik bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet sunumunda ihtiyacın belirlenmesi ve müracaatçıların bulunduğu yerden başlama ilkesi önemli bir faktördür. Diğer yandan, sivil toplum kuruluşları, sürdürülebilir çözümlere ulaşmak için, faaliyet ve çalışma alanlarına da bağlı olarak belirli nüfus gruplarının özelliklerini veri tabanlarında bulundurabilir. Bu veri tabanlarındaki bilgilerin nüfusu tanıma ve sorunları, ihtiyaçları anlama noktasında makro sosyal hizmet için değerli olduğu açıktır. Çevresi içinde birey yaklaşımını göz önüne alarak sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet sunumunu gerçekleştirmede kolaylaştırıcı bir rolünün olduğunu söylemek gerekir.

Makro sosyal hizmet uygulaması, müracaatçı gruplarının haklarını savunmak, kaynak ve hizmetlere daha kolay ulaşabilmesi için iktidar ve karar alıcılar üzerinde baskı oluşturmak için sosyal aksiyon gerçekleştirmeyi amaçlar. Sivil toplum kuruluşlarının birçoğu, belirli nüfus ya da müracaatçı grupları ile çalışırken, sorunun analizini ve soruna dair toplumun bilinçlendirilmesi çerçevesinde sosyal aksiyonu kullanmaktadır. Müracaatçı grupları, sosyal eylem yoluyla ifade ettikleri ihtiyaç ve sorunlarını sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile demokratik karar alma süreçlerine doğrudan yansıtma imkânı bulabilmektedir.

Weil ve Gamble'in (2002), makro sosyal hizmet çerçevesinde sunduğu modeller, sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir zeminde ilerlemesi açısından yakından ilişkilidir ve mesleğin bu modelleri geliştirmesinde gönüllü/sivil çabaların büyük bir rolünün olduğunu unutmamak gerekir. Bütün bu modellerin uygulanmasında önemli bir nokta yapılacak uygulamaların ya da çalışmaların müracaatçı katılımı ile gerçekleşmesidir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Tablo 1'de makro sosyal hizmet modelleri ve sivil toplum kuruluşlarının işlevlerine yer verilmiştir.

Modeller	Modeller Çerçevesinde İstenen Değişiklikler	Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri
Mahalle ve Toplum Örgütlenmesi	Ortak gereksinimleri olan nüfus grubunun iyilik halinin güçlendirilmesi	Vizyon Oluşturma/Hedef Belirleme Katılım
İşlevsel Toplamların Örgütlenmesi	Sosyal kabul ve sosyal içerme düzeyinin artırılması, sosyal adalet ve politik değişiklik için savunuculuk	Koruma Savunuculuk
Sosyal ve Ekonomik Kalkınma	Düşük gelirli ve baskı altındaki toplumların yaşam kalitesini geliştirmek, kaynakların eşit dağılımını sağlamak	Kolaylaştırma Yardım ve İzleme
Sosyal Planlama	Problem çözme sürecinde eğitilmiş ve becerili planlayıcıların varlığı	Yenilikçi/Katalizör Stratejik Planlama ve hizmet, program oluşturma Sürdürülebilirlik
Program Geliştirme ve Toplum Liyezonu	Yeni hizmetler tasarlamak ve var olan hizmetleri geliştirmek	
Politik ve Sosyal Aksiyon	Güç yapısına baskı oluşturarak demokrasi ve sosyal adalete vurgu yapmak	Kamuoyu oluşturma Sosyal Dayanışma
Eşyönetim (Koalisyon)	İş birliği içerisinde çalışma	Eklemlenme Aracılık
Toplumsal Hareketler	Politikalar, yasalar, kurumlar, tutum ve davranışlarda değişiklikler yapmak	Düzenleme Politika geliştirme Farkındalık yaratma

Tablo 1. Makro Sosyal Hizmet Modelleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri.

Sivil toplum kuruluşları esnek olmaları, tabana/müracaatçıya olan yakınlıkları ve uygulamadan gelen bilgilerle desteklenmesi noktasında avantajlı bir konuma sahiptir. Bunların yanında aktif yurttaşlığı sağlama ve bunu sürdürülebilir kılama imkânı sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının birçoğu, sosyal eylemlerinde bireyleri güçlendiren ve onların katılımını destekleyen, tabandan gelen bakış açısını yansıtan, ihtiyaç/durum analizi gerçekleştiren, yerel aktörlerin öncülüğünü sağlayan bir mekanizma ile aktif yurttaşlık bilincini yaygınlaştırarak makro sosyal hizmet uygulamaları için önemini korumaktadır. Ayrıca müracaatçının bulunduğu yerden başlamak, müracaatçının kendi kaderini belirleme hakkı, çevresi içinde birey yaklaşımı, güçlendirme, müracaatçının biricikliğine saygı gibi önemli sosyal hizmet ilkelerinin uygulanmasında sivil toplum kuruluşları aktif bir eylem imkanına da sahiptir. Dezavantajlı gruplara yönelik çalışan birçok sivil toplum kuruluşu, temel insan hakları, ifade özgürlüğü, kadın hakları, kent hakkı, çevre/doğa koruma, sosyal haklar, hayvan hakları, dijital haklar, kültürel haklar, gençlik hakları gibi birçok alanda sosyal aksiyon gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda sosyal değişim, savunuculuk, hak, ihtiyaç ve yardım temelli örgütlenme yaklaşımları, sosyal içerme ve katılım hakkı gibi sosyal hizmet ile ilgili konular hakkında da aksiyon alabilmek mümkündür.

Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, vaka yönetimi, ev ziyareti, danışmanlık, yönlendirme, bilgilendirme seminerleri, psikososyal destek, bireysel ve grup görüşmeleri, toplumsal

farkındalık projeleri, siyasi katılım gibi faaliyetler yürütmektedir. Aynı zamanda gerçekleştirilen bu faaliyetlerin raporlaması yapılarak, ziyaret edilen ev sayısı, özel ihtiyaç sahibi sayısı, psikososyal destek verilen kişi sayısı, grup çalışması yapılan kişi sayısı, aynı ve nakdi yardım yapılan kişi sayısı, yapılan yönlendirmeler, diğer kurumlara yönlendirilen kişi sayısı, gerçekleştirilen eğitimler, projeler vd. konular hakkında veri tabanı oluşturulmaktadır. Türkiye özelinde ise alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının, üç basamaklı sosyal hizmet modelini gerçekleştirdiği söylenebilir. İlk basamak olan tespit, dezavantajlı gruplarla çalışma noktasında birinci aşamada sorunun tespit edilmesidir. İkinci basamak ise müdahale basamağıdır. Bu basamakta sosyal inceleme raporunun hazırlanması, soruna yönelik gerçekleştirilecek yönlendirmelerin, plan ve müdahaleler üzerinde durulması esastır. Üçüncü ve son basamak ise uygulama aşamasına geçilerek, sorunun çözümü için ilgili kurum ve kuruluşların harekete geçirilmesidir. Bu çerçevede programlamadan etki analizine kadar sivil toplum kuruluşlarının makro sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.

2. SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişen, devletin topluma yönelik sağladığı hizmetlerin yetersiz kaldığı noktalarda tampon görevini görür. Bu tür kuruluşlar tüm nüfus grupları için savunucu, kapsayıcı, iyileştirici, müdahaleci, düzenleyici ve sosyal anlamda koruyucu gibi birçok işlev ve role sahiptir. Özellikle sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, devletin, yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumlulukları gerçekleştirememesi durumunda, sivil toplum kuruluşları bu tarz konuların dillendirilmesinde, kitlelerin harekete geçirilmesinde ve olumlu sonuçlar elde edilmesinde bir adım öne çıkmaktadır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları toplumun bilinçlenmesinde, modernleşmesinde ve olumlu amaçlar için örgütlenmesinde demokratik temeller atmaktadır.

Müracaatçıların güçlendirilmesi, kendi güçlü yönlerini keşfedebilmelerine yönelik faaliyetlerin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sunulması kritik bir öneme sahiptir. Sivil toplum kuruluşlarının uygulamadan gelen deneyimi nüfus gruplarının sorunlarına yönelik bilgi birikimi sağlayarak, bu sorunlara yönelik gerçekleştirilebilecek makro sosyal hizmet uygulamaları için de bir çerçeve sunmaktadır. Makro sosyal hizmet uzmanlarının kolektif eylemleri güçlendirme, insanların gelişme ve öğrenme süreçlerini destekleme, kaynak bulma, var olan kaynakların geliştirilmesine odaklandığını da söylemek gerekir.

Sivil toplumun, farklılıklara saygıyı temel alan, farklı dünya görüşlerini bir arada bulundurabilen bir çerçeve sunması, bu noktada yapılan çalışmaların, faaliyetlerin, hizmet sunumlarının, savunuculuk işlevi ile gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Devletin, sivil toplum kuruluşlarının sosyal alandaki varlığını kabul ederek, dezavantajlı grupların sorunlarına yönelik çözüm üretilmesinde daha etkili müdahaleler geliştirmesini sağlaması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarında daha fazla sayıda meslek elemanının istihdam edilmesi de, kapsamlı sosyal hizmet sunumunu mümkün kılabilir. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal alandaki varlığının ve topluluklara yönelik müdahalelerin hak temelli bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi ve sosyal aksiyon ve savunuculuk bağlamında tanımlanması gereklidir. Sivil toplumun nüfus gruplarının var olan sorunlarını ele almadaki aktif katılımı, uygulamadan gelen bilgi temeli ve deneyimi yararlı olmakta, bu deneyim ve özellikler bireyin onuru ve değeri, kaynakların adil dağıtımı, sosyal adalet ve insan hakları gibi sosyal hizmetin temel ilke ve değerleriyle örtüşerek toplumun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

3. KAYNAKÇA

- Abay, A. R.** (2004). Sivil toplum ve demokrasi bağlamında sivil dayanışma ve sivil toplum örgütleri. 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Akatay, A. ve Harman, S.** (2014). Sivil toplum kuruluşları, yönetim, yönetişim ve gönüllülük. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Alimoğlu, C. H.** (2019). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bingöl.
- Aslan, S.** (2010). Türkiye’de sivil toplum. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (31), 260-283.
- Austin, M., Coombs, M., and Barr, B.** (2005). Community-Centered Clinical Practice: Is the Integration of Micro and Macro Social Work Practice Possible? *Journal of Community Practice*, 13 (4), 9-30.
- Azeez, A.** (2013). Integrated practice of social work methods: Prospects of social work intervention through community palliative care. *Social Work Chronicles* 2(1), 1-14.
- Bergmark, Å. and Lundström, T.** (2007). “Metoder i socialt arbejde – Hvad er det?” in Meeuwisse, A.; Swärd, H. & Sune, S. (eds.). *Socialt arbejde: En grundbog*. 155-173. København: Hans Reitzels Forlag.
- Burghardt, S.** (2013). *Macro practice in social work for the 21st century: Bridging the macro-micro divide* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cengiz, K., Küçükural, Ö., Tol, U. ve Akşit, B.** (2005). Türkiye ve Ortadoğu’da sivil toplum tartışmaları (Editör: Lütfi Sunar), *Sivil Toplum ve Demokrasi* kitabı içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cnann, R. ve Boehm, A.** (2012). Towards a practice-based model for community practice: Linking theory and practice. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 39 (1), 140-167.
- Çaha, Ö.** (1994). Osmanlı’da sivil toplum. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (3), 79-99.
- Çetin, E.** (2018). *Interactive Processes Of Europeanization: A Case Of Civil Society In Turkey* (Yüksel Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Dağdöğen, M. A.** (2019). Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasi Yaşamı ve Demokrasiyi Geliştirmesi Üzerindeki Etkileri: Elâzığ Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.
- Delgado, M.** (2001). *Community social work practice in an urban context: The potential of a capacity-enhanced perspective*. New York: Oxford University Press.
- Denli, M.** (2018). Sivil Toplum Kavramı Bağlamında Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları: TÜSİAD Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Doğan, İ.** (2002). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Duyan, V. (2010). Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.

Erdoğan, M. (2005). Sivil toplum: bir kavramın anatomisi (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ), 21. yüzyılın eşliğinde Türkiye'de siyasal hayat kitabı içinde. İstanbul: Aktüel Yayınları.

Eroğlu, T. (2006). Sivil toplum kuruluşları bilgi toplumunun neresinde? Yönetim Bilimler Dergisi, 4, 198-217.

Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2014). Sosyolojide temel kavramlar (Çev. Ali Esgin). Ankara: Phoenix.

Glisson, C. A. (1994). Should social work take greater leadership in research on total systems of service? Yes. In W. Hudson & P. Nurius (Eds.), *Controversial issues in social work research*. Boston: Allyn & Bacon.

Gözübüyük, M. (2010). Tarihsel süreçte sivil toplum. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27 (1), 89-105.

Gümüüş, A. T. (2014). Demokraside sivil toplum ve devlet-sivil toplum ilişkisinde karşılaşılabilecek sorunlar. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18 (3-4), 529-572.

Haynes, K. S. and Holmes, K. A. (1994). *Invitation to social work*. New York: Longman.

Hira, İ. ve Şan, M. K. (2007). Türkiye'de sosyo-politik sistem ve sivil toplum arayışları (Editörler: Davut Dursun, Hamza Bal ve Burhanettin Duran), *Dönüşüm sürecindeki Türkiye kitabı* içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.

Hollis, F. (1972). *Casework: A psychosocial therapy*. New York: Random House.

Hutchinson, G. S. and Oltedal, S. (2006). *Modeller i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Eskelinen, L., Olesen, S. P. and Caswell, D. (2008). *Potentialer i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Karataş, K. (2019). Sivil Toplum Kuruluşlarının Kaynak Geliştirme Politikaları ve Algıladıkları Bağışçılık Davranışı Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karadağ, E. Y. (2015). Türkiye Perspektifinden sivil toplum ve sosyal hizmet çerçevesinde sivil toplum örgütlerinin toplumsal önemi. Türkiye'de Sosyal Hizmet Uygulamasının 50. Yılı: İnsan Değer ve Onurunu Yüceltmek Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (ss. 9-17). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Kars, Ö. (2002). Ankara'daki Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmet Alanlarında Faaliyet Gösteren Vakıf ve Derneklerin Örgütsel Analizi: Sivil Toplum Örgütlerinin Örgütsel Analizi (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keçeci, G. (2017). Makro sosyal hizmet uygulamasında kullanılan modeller, teknikler ve sosyal hizmet uzmanlarının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 187-201.

Keyman, F. (2004). Avrupa'da ve Türkiye'de sivil toplum. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No: 3. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.

- Lewis, D.** (2010). Nongovernmental organizations, definition and history. In Anheier, Helmut K., Toepler, Stefan (Eds.), *International encyclopedia of civil society*. Publisher: Springer.
- Ledwith, M.** (2011). *Community development: A critical approach*. Bristol. The Policy Press.
- Long, D., Tice, C. J. and Morrison, J.** (2006). *Macro social work practice: A strengths perspective*. Belmont, CA: Thomson Brooks / Cole.
- Mackay, T. and Zufferey, C.** (2015). A who doing a what? Identity, practice and social work education. *Journal of Social Work*, 15(6), 644-661.
- Mardin, Ş.** (2008). *Türkiye’de toplum ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meenaghan, T. M. and Gibbons, W. E.** (2000). *Generalist practice in larger settings*. Chicago: Lyceum Books, Inc.
- Meenaghan, T. M., Washington, R. O. and Ryan, R. M.** (1982). *Macro practice in the human services*. New York: Free Press.
- Miley, K. K., O’Melia, M. and DuBois, B.** (2001). *Generalist social work practice: An empowering approach*. Boston: Allyn & Bacon.
- Mizrahi, T.** (2015). Community organizing principles and guidelines. In Corcoran, K. and Roberts, A. R. (Eds.), *Social workers’ desk reference* (3rd Ed.). New York, NY: Oxford University Press.
- Netting, F. E., Kettner, P. M., McMurty, S. L. and Thomas, M. L.** (2011). *Social work macro practice* (5th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Ngaka, W., Graham, R., Masaazi, F. M. and Anyandru, E. M.** (2016). Generational, cultural, and linguistic integration for literacy learning and teaching in Uganda: Pedagogical possibilities, challenges, and lessons from one NGO. *Journal of Language and Literacy Education*, 12 (1), 80-103.
- Perlman, H. H.** (1957). *Social casework: A problem-solving process*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pierce, D.** (1989). *Social work and society: An introduction*. New York: Longman.
- Piotrowicz, M. and Cianciara, D.** (2013). The role of non-governmental organizations in the social and the health system. *Przegl Epidemiol*, 67, 69-74.
- Reynolds, J.** (2015). *The Settlement House Movement & Sports as A Social Work Intervention*. Social Work In Sports Conference. Denver, CO.
- Richmond, M. E.** (1917). *Social diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.
- Reisch, M.** (2016). Why macro practice matters. *Journal of Social Work Education*, 52 (3), 258-268. doi:10.1080/23303131.2016.1179537.

Reisch, M. and Garvin, C. (2016). *Social work and social justice: Concepts, challenges, and strategies*. New York, NY: Oxford University Press.

Roberts, R. W. and Northen, H. (1976). *Theories of social work with groups*. New York: Columbia University Press.

Rothman, J. (1964). An analysis of goals and roles in community organization practice. *Social Work*, 9, 24–31.

Rothman, J. (1974). *Planning and organizing for social change: Action principles from social science research*. New York: Columbia University Press.

Rothman, J. (1995). Approaches to community intervention. In J. Rothman, J. Erlich, & J. Tropman (Eds.), *Strategies of community intervention*. Itasca, IL: F. E. Peacock Publishers.

Rothman, J., Erlich, J. L. and Teresa, J. G. (1976). *Promoting innovation and change in organizations and communities*. New York: Wiley.

Rothman, J. R. and Mizrahi, T. (2014). Balancing micro and macro practice: A challenge for social work. *Social Work*, 59, 91–93. doi:10.1093/sw/swt067.

Sabuncuoğlu, Z. (2013). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Schwartz, W. (2006). The group work tradition and social work practice. *Social Work with Groups*, 28 (3-4), 69-89.

Suppes, M. A. and Wells, C. C. (2003). *The social work experience: An introduction to social work and social welfare*. Boston: McGraw-Hill.

Şahin, L. ve Öztürk, M. (2008). Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye'deki durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.

Thyer, B. A. (2008). Evidence-based macro practice: Addressing the challenges and opportunities. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 5 (3-4), 453-472. doi:10.1080/15433710802084177.

Tortajada, C. (2016). Nongovernmental organizations and influence on global public policy. *Asia & The Pacific Policy Studies*, 3 (2), 266–274. doi: 10.1002/app5.134

Tumay, M. ve Okatan, F. (2015). Alexix De Tocqueville'e göre sivil toplum. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 321-339.

Tuncel, G. (2005). Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi, (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ), 21. yüzyılın eşliğinde Türkiye'de siyasal hayat kitabı içinde. İstanbul: Aktüel Yayınları.

Turner, S. G. and Maschi, T. M. (2015). Feminist and empowerment theory and social work practice. *Journal of Social Work Practice*, 29 (2), 151-162.

- Ulaş, V.** (2013). Türkiye’de sivil toplum ve demokrasi ilişkisi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14 (1), 399-418.
- Ünal, P.** (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsal Girişimcilik (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Weil, M.** (1996). Model development in community practice: An historical perspective. Journal of Community Practice, 3, 5-67.
- Weil, M. and Gamble, D.** (2002). Community practice models for the 21st century. In A. R. Roberts and G. J. Greene (Eds.), Social workers’ desk reference. New York: Oxford University Press.
- Weil, M. O., Gamble, D. N. and Ohmer, M. L.** (2013). Evolution, models, and the changing context of community practice. In M. O. Weil, M. Reisch and M. L. Ohmer (Eds.), The handbook of community practice. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Yanacopoulos, H.** (2017). NGOs (Nongovernmental Organizations). In Stella R. Quah (Ed.), International Encyclopedia of Public Health. Elsevier Press.
- Yatkın, A.** (2013). Bölgesel kalkınmada sivil toplum kuruluşları ve kadın katılımı: Elazığ örneği alan araştırması. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23 (2), 163-188.
- Yıldırım, M.** (2003). Sivil toplum ve devlet. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (2), 226-242.
- Yıldırım, B. ve Şahin, F.** (2019). Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye’nin konumu. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11 (18), 1-1. doi: 10.26466.
- Yıldız, Ö.** (2007). Sivil toplum örgütleri, ‘özerklik’: Kavramsal bir açılım. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, (1), 53-58.
- Zengin, O. ve Çalış, N.** (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 28 (1), 47-67.
- Zihnioğlu, Ö.** (2013). European union civil society policy and Turkey: A bridge too far? Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.

